

Brahke Grond
t.g.v. 70e verjaardag van
Bert Schürbeek 20.06.88

Denkatorium

Socrates voert een monologue interieur over het gesproken woord vs geschreven woord

(Blootvoets, in de kamerjas van Colette, op een bank).

Het toneel is spaarzaam verlicht.

Onder de bank staat de bandrecorder, met voetbediening.

(De vragen worden 'live' gesteld; de antwoorden per taperecorder).

Socrates, waarom wil je nooit iets opschrijven van onze gesprekken met onze vrienden, zoals het prachtige gesprek van vanmiddag met Bert, Frits en Harry?

Omdat een beschrijving van ons gesprek de spontaneiteit van onze intuïties en ideeën aantast.

Verklaar je nader.

Een spontane dialoog over vriendschap en eros is een uitdrukking en versterking van onze ervaring van vriendschap en eros.

Maar zodra ik die spontaan gegroeide dialoog wil neerschrijven, moet ik afstand doen van onze spontane ervaring, omdat ik als schrijver wel kan schrijven zonder die ervaring, maar niet zonder het inzicht in die ervaring. En het inzicht, dat nodig is voor het schrijven, schept onontkoombaar en noodzakelijk afstand.

Ik volg je niet, Socrates

Een man, die verdrietig is, zit binnen de cirkel van zijn verdriet, of hij nu praat of zwijgt. Een vrouw, die woedend is, zit binnen de cirkel van haar woede, of zij nu schreeuwt of kijkt. Zodra echter de verdrietige man of de woedende vrouw hun ervaringen gaan beschrijven, moeten zij de cirkel van het verdriet en van de woede verlaten om er van buitenaf naar te kijken.

Is het onontkoombare verlies van spontaneiteit de enige reden, Socrates, dat je niet schrijven wilt?

Neen, er zijn zoals altijd meerdere redenen te geven voor een en hetzelfde.

Als ik het gesprek van vanmiddag zou beschrijven, zou ik alleen al door de beschrijving de indruk wekken dat de diverse ideeën en opinies de moeite van het opnieuw overwegen en herhalen waard zijn. En dat ik aan de herhaling van die opinies de voorkeur zou geven boven het steeds opnieuw onder woorden brengen van onze onwetendheid. Bovendien zou het beschrijven van al die opinies de indruk kunnen wekken dat zij allen even betekenisvol zijn.

Maar het beschrijven ervan betekent toch niet dat je de ideeën van Bert even belangrijk vindt als die van Harry?

Toch wel, want voordat er een verschil in kwaliteit kan worden geconstateerd, moet er een overeenkomst zijn, want zonder overeenkomst is

er geen verschil.

Maar het is toch altijd waar dat er zonder overeenkomst geen verschil is en zonder verschil geen overeenkomst?

Als iets altijd waar is, hoeven we er niet over te praten.

Maar er is verschil tussen een waarheid, die als een zeepbel tussen vier mensen op en neer danst, en een waarheid, die zich manifesteert als een cycladisch beeldhouwwerk.

Door zo'n gesprek tussen ons op te schrijven, geef ik het een eigen leven mee, onafhankelijk van de vier debattanten. De zeepbel wordt een standbeeld.

De geschreven tekst gaat zich onttrekken aan onze dronkenschap om zich toe te vertrouwen aan de Geschiedenis van de Toekomst.

Ben je dronken, Socrates?

Dat weet jij zelf beter dan ik.

Een goed geformuleerde vraag van mij is voldoende om die oeverloze gesprekken van Bert, Frits en Harry onmiddellijk in te dammen. Ik hoef hen alleen maar te vragen, wat mooier is: hun opvattingen, inclusief de onderlinge verschillen of een hengstige merrie, die de hengst begroet met extatisch gehinnek en een machtige stroom urine?

Soms is het stellen van een vraag het beantwoorden van een vraag.

Exact, mijn jongen en daarom schrijven wij nooit iets op.

Want het vragen gaat vooraf aan het antwoorden. De vorm van de vraag; het moment, waarop hij gesteld wordt; aan wie hij gesteld wordt; in welke samenhang en niet te vergeten door wie hij gesteld wordt, bepaalt de betekenis van een mogelijk antwoord. Het idee dat dit ragfijne weefsel van vragen en antwoorden door hen neer te schrijven wordt losgemaakt in ruimte en tijd van degenen, die elkaar met goddelijke en menselijke zin en onzin toespreken, bezorgt mij koude rillingen.

Toch sta je iedereen te woord, Socrates, zonder aanzien des persoons!

Het gesproken woord houdt onbewust rekening met de toehoorder, in tegenstelling tot het geschreven woord. Het gesproken woord is relatief, want er zijn meestal tenminste twee mensen. Het geschreven woord neigt naar het absolute, want er is meestal een lezer.

Maar in onze gesprekken stel ik Frits een andere vraag dan Bert, en bij Harry is het soms voldoende om bijna onzichtbaar het hoofd te schudden.

Hoe kun je de schoonheid van deze subtiele verbale wisselwerking vergelijken met geschreven teksten, die geeuwend terzijde worden gelegd door critici, die zelf niet kunnen schrijven, laat staan kunnen lezen?

Als ze rechtstreeks met mij spreken zonder het papieren, geschreven medium, heb ik heel snel ontdekt, welke teksten zij denken te begrijpen en welke niet. Maar de critici ontdekken dat nooit, omdat zij niet rechtstreeks met mij communiceren.

Ben je katholiek geworden, Socrates?

Zo'n vraag kun je beter aan Gerard stellen. Ook wij moeten onze plaats kennen. Ik zou zelf de voorkeur geven aan het woord 'symposieren' in plaats van communiceren, maar het is weer het voordeel van de gesproken taal, dat je in De Brakke Grond in 1988 Plus anders praat dan op de

Atheense bodem in 418 Min.

Niemand vandaag de dag begrijpt het prachtige archaische woord 'symposiëren', dat niet alleen praten, maar ook eten en drinken betekent en dat niet in je eentje, maar met vrienden. Het is een woord uit een periode van onze geschiedenis waarin praten en zingen; denken en herinneren; debatteren en wandelen nog aan elkaar verwant waren. Sinds het geschreven woord, hebben de mensen hun geheugen verloren. Sinds er bibliotheken bestaan, wordt er in stilte gelezen en zijn de woorden in de hoofden van de lezers van hun klank beroofd.

Maakt de afwezigheid van je vriend je niet wat bitter, Socrates?

Niks vriend. Begrijp je niet dat boeken op een stoel worden geschreven en dat de boeken daardoor langzaam maar zeker de gefixeerde vorm en functie van die stoelen hebben overgenomen? Geschreven teksten horen bij stoelen, zoals stoelen horen bij huizen en steden. Boeken zijn het hart van de sedentaire cultuur. Ze zijn vijandig aan beweging.

Breng je daarom de nacht liever met een geliefde door dan met papier en pen?

Eros is beweging; denken is beweging; praten is beweging. De orale cultuur laat alle handelingen tegelijk toe. Maar het schrijven vraagt distantie en selectie; afzondering en een stabiele stoel. Het schrijven verschilt van het spreken zoals een kanaal verschilt van een rivier. In de kanalen van onze literatuur maakt het woord zich los van de klank; de klank maakt zich los van de betekenis; de betekenis maakt zich los van de toehoorder; de toehoorder maakt zich los van zijn omgeving; de omgeving maakt zich los van de aarde en de hemel; de aarde en de hemel maken zich los van elkaar.

Socrates, wordt wakker. Je ijlt!

Fons Elders

Amsterdam, in de nacht van 13 op 14 juni 1988/1e versie

Warder, in de nacht van 16 op 17 juni 1988/2de versie